Claims Conference Holocaust Survivor Memoir Collection

Access to the print and/or digital copies of memoirs in this collection is made possible by USHMM on behalf of, and with the support of, the Conference on Jewish Material Claims Against Germany.

The United States Holocaust Memorial Museum respects the copyright and other intellectual property rights associated with the materials in its collection and makes good faith efforts to determine the copyright status of such materials. The Museum has a good faith belief that the materials in this collection may be made publicly available. The Museum welcomes additional information about copyright status. If you have additional information or concerns about the copyright ownership of materials in this collection, please contact the Museum's Library by phone at 202-479-9717 or by email at reference@ushmm.org.

מרים מלר Marta Veinish
דקר 41, אשדוד

תמצית כתב היד "סיפור חיי"

הדמויות המרכזיות ב"סיפור חיי" הן בני משפחתי, משפחת וויניש.

אבא יואל, אמא רוזה, אחי הרש'לה צבי יליד 1931 ואנוכי מרטה ילידת 1935

נולדנו וגרנו בעיר סרט (סירט) אשר בבוקובינה ברומניה.

במלחמת העולם השנייה גורשנו עם כל יהודי העיירה. משפחתי הועברה לטרנסניסטריה ללאגר בעיר ג'ורין. שם חיינו 3 שנים וסבלנו מחרפת רעב, קור ומחלות.

עם שחרור ג'ורין על ידי הרוסים חזרנו לסירט שהתרוקנה מרוב היהודים שלא שרדו, הבית שלנו נשרף ולא נותר לנו אלא להמשיך ולנדוד. עברנו לבוקרסט בה חיינו 3 שנים. אני ואחי עלינו לישראל דרך עליית הנוער באניות ה"פנים". הבריטים תפסו אותנו והעבירו אותנו לקפריסין למחנה 69, כאן פגשתי את דודתי סלי שנשאה במחנה לסימון פוגל. כעבור 3 חודשים עלינו לישראל. אותנו הילדים חילקו בין משפחות בכפר חרות בגוש תל מונד עד בוא ההורים שלנו. אני הועברתי למשפחת בן-חיים. ההורים הגיעו ב1949 ועברו לגור בחבצלת שליד רחובות. אחי התגייס ואני עברתי לגור עם ההורים.

תולדות חיים /מלר מרים

נולדתי בשנת 1935 בעיר סירט אשר בבוקובינה רומניה. חייתי שם עד גיל 6 יחד עם בני משפחתי משפחת וויניש. בשנת1941 עם פרוץ המלחמה באזורנו ,גורשנו עם כל היהודים מהעיר סירט . משפחתי נדדה בדרכים עד שנתפסנו על ידי החיילים והעבירו אותנו לאוקראינה לעיר ג'ורין. בג'ורין חיינו תחת הכיבוש הנאצי 3 שנים ובתום הקרבות שוחררנו וחזרנו לרומניה. עברנו לגור בבוקרסט .למדתי בבית ספר יהודי והייתי חברה בתנועת הנוער "דרור הבונים". באמצעות התנועה ובעידודה נרשמתי לעלייה לארץ ישראל במסגרת עליית הנוער בהיותי בת 12 ללא הוריי, שעלו שנה מאוחר יותר.

עליתי באחת מאניות ה"פאנים" - פאן קרסצ'נט, בעלייה הבלתי ליגאלית, מאחר והבריטים הטילו איסור על כניסת יהודים לארץ ישראל . הבריטים תפסו את האניות שלנו בלב ים והובילו אותנו לקפריסין. בקפריסין שהייתי במחנה 69 יחד עם קבוצת ילדים מתנועת הנוער "דרור הבונים". בלחץ בין לאומי הסכימו הבריטים לשחרר את הילדים ולאפשר לנו לעלות לארץ. הגעתי לארץ במרץ 1948 למחנה עולים ברעננה ומשם העבירו אותי לכפר חרות אשר בגוש תל-מונד. בחרות אימצה וטיפלה בי משפחת בן-חיים במשך שנה וחצי עד בוא ההורים שלי מרומניה. עם בואם של ההורים עברתי לגור איתם בשכונת חבצלת שליד רחובות.

למדתי בבית ספר יסודי סמילנסקי ובבית ספר תיכון ח.לוין ברחובות.

נישאתי בגיל 18 והצטרפתי עם בעלי לגרעין "רגב" של הנח"ל במושב תדהר ואחר כך לקיבוץ גזר.בקיבוץ עבדתי כמטפלת ואם בית לנוער בוגר. בסיום תקופת השרות בקיבוץ גזר חזרנו לרחובות. כעבור 3 שנים בשנת 1959 עברנו לגור באשדוד.

באשדוד התחלתי לעבוד כמזכירת בית ספר "גאולים" במשך 11 שנה במשך הזמן למדתי והוצאתי תעודת הוראה .סך הכל עבדתי במסגרת משרד החינוך 33 שנים ויצאתי לגימלאות ב-1996. נולדו לי ולבעלי, דוד (טיבי) מלר, 3 בנות ו-9 נכדים.

פרטים אישיים :

מלר מרים(לשעבר מרטה וויניש)

ת.ז. 00337628-2 כתובת- אשדוד,רח' דקר 41

סיפור חיי

מרים מלר (ווינישׁ)

תמונת המשפחה שלי: אמא, אבא, אחי הרשל'ה ואנוכי בגיל 3 .
התמונה הדהויה הזו הינה התמונה היחידה שנותרה לי מילדותי.
עם הגירוש לקחנו איתנו רק את החפצים החשובים ביותר ולא עלה בדעתנו לקחת אלבום או תמונות בודדות,
מה עוד שהיינו בטוחים שהגירוש זמני וכי נחזור במהרה לבית שלנו.
אבל הגורל האכזר רצה אחרת וכך לא נותרה לי אף תמונה מגיל צעיר פרט לתמונה זו.
את התמונה קיבל אבא שלי מאחיו פייביש, אבא של טוני בן דודי, במהלך המלחמה באחד המפגשים בדרך לפני שנפרדו דרכיהם. אבא פרם אחת הכריות של המעיל שלבש, הסתיר בתוכה את התמונה ותפר חזרה.
כאשר מכר את המעיל כדי לקנות אוכל הוא לא שכח להוציא את התמונה והכניס אותה מתחת למדרס הנעל.
כך נדדה התמונה במשך 3 שנים שהיינו בטרנסניסטריה. התמונה עשתה עלייה יחד עם הורי ופה בארץ עברה לרשותי. נתתי אותה לשיחזור ולמרות מצבה הדהוי והרעוע הצלחתי למסגר אותה והיא תלויה עד היום על קיר בביתי.

..לכל אדם יש זיכרונות כספר
יומן חרוט על לוח לב שותק
הזמן זורה את הרעות כאפר
ורק הטוב לעד לא ימחק..
מתוך שירו של יחיאל מוהר "לאור הזיכרונות"

מטען הזיכרונות שאני נושאת עימי מאז הולדתי השכיח ממני את ימי ילדותי הראשונים, ולכן נעזרתי באחי, צביקה, שגדול ממני ב- 4 שנים והוא, לתימהוני, זכר מה שנשכח ממני.
כשפרצה מלחמת העולם השנייה,הוא היה בן 10 וזוכר מצוין את התקופה ההיא.
לפני המלחמה גרנו בעיר סירט, בבוקובינה.
לסבא שלנו קראו אליעזר ולסבתא סוסיה (על שמה נקראת בתי - אסנת).
היו לנו שני בתים בסירט: אחד ליד השני. בבית אחד גרנו כולנו. סבא וסבתא באגף אחד ואילו אנחנו, אימא ואבא צבי ואני גרנו באגף השני. אימא הייתה בת יחידה והמצב הכלכלי של הוריה היה טוב מאד- לעומת אבא שמשפחתו הייתה ענפה וקשת יום. משום כך נשארנו לגור אצל ההורים של אימא.
הבית השני היה מיועד לעיבוד עורות, אחסון סחורות ומגורי המשרתים- נערות גויות מהכפרים שהמחיר העסקתם היה זול מאד. כמעט לכולם היו משרתים שסייעו בעבודות משק הבית ובטיפול בילדים. היו גם, כמובן, מספר חדרים להשכרה.
מאחורי הבית היה מטע גדול של שזיפים ותפוחי עץ. כשהשזיפים הבשילו היו מכינים מהם ריבה בתוך כלי נחושת לתצרוכת ביתית. מתחת לבית בו גרנו היה מרתף גדול ובו תנור אפיה. בימי חמישי אחרי חצות היו יורדים המבוגרים למרתף ומכינים את הבצק ללחם ולחלות לשבת בתוך אמבטיות עשויות מעץ. הלחם היה תופח ובינתיים הבעירו אש בתנור. לקראת בוקר, כשהחלות הוכנסו לתנור, היו מורידים אותנו, הילדים, עוטפים אותנו בשמיכות ומושיבים אותנו סמוך לתנור החם. אבא היה מכין לנו פיתות חמות - "פלום פלצלך" שהיינו מורחים אותם בשמלץ ומעליהם מפזרים מעט מלח. זה אחד הזיכרונות הטבועים בי עד היום, אני זוכרת את הריח והטעם.
בחורף שימש חלק מהמרתף למקרר. היו מפזרים קש על הרצפה ומביאים גושי קרח מהנהר הקפוא ומחליקים אותו על קרש לתוך המרתף על המצע של הקש. המקום יועד לקירור בשר ושומנים.
אבא היה סוחר פרוות. הוא היה קונה את הכבשים בעודם קטנים אצל חברו טאובנקיבל שהייתה לו חווה. לאחר השחיטה הוא היה מוכר את הבשר להרמן כץ, אבא של חברתי בלנקה, שהיה קצב ואילו את העורות עם התלתלים הקטנים (ק ר ק ו ל) היה מעבד וצובע

ושולח לבוקרשט למכירה לדוד לוי. היו פרוות שהיה משאיר לעצמו ותופר כובעי פרווה לחורף. אבא קנה בבוקרשט מכונת תפירה מיוחדת לעורות- היחידה בסירט.
עם פרוץ המלחמה אבא נתן אותה לגוי, שהיה סנדלר, וכשחזרנו, הוא החזיר אותה לאבא.
יש ותמונות מרצדות לנגד עיני ומעלות בי זיכרונות כמו הטיולים לאורך הנהר "הסירט" על שמו נקראת העיר בה נולדתי. בשבתות היינו יוצאים כל המשפחה לטיול ובילוי בפארק הסמוך לנהר. בקיץ היינו מתרחצים בנהר ובחורף מחליקים על הנהר הקפוא. אותי היו מושיבים במזחלת, מכסים אותי בפרווה, והשיקסה, הנערה שטיפלה בי, הייתה מושכת ברתמות ומטיילת איתי על מסלול מיוחד שיועד למזחלות. בשבת בבוקר היה אבא נוהג לקחת אותי ואת אחי לבית הכנסת ואחרי התפילה היינו הולכים לדודה פייגה, אחות של אבא, לאכול גפילטה פיש.
אבא שלי היה, כאמור, פרוון- סוחר בפרוות וגם תופר מהם מעילים וכובעים. מיותר לציין שהיינו לבושים תמיד בבגדים חמים עשויים מפרוות משובחות. אבא היה נוסע לבוקרשט ולערים הסמוכות לסירט לענייני מסחר ותמיד בשובו היה מביא לי מתנות- שמלות מקטיפה, סרטים וכובעים.
מאחר והייתי הקטנה בבית פינקו אותי מאד. סבא היה מרכיב אותי על גבו ומשתעשע עימי. אני זוכרת עד היום את ריח הכיפה שעל ראשו שהייתי נוהגת להסירה ולשים על ראשי. לסבא היה זקן לבן, לחיים וורודות ועיניים כחולות.
את דמותה של סבתא אינני זוכרת בבירור רק שהייתה גבוהה מסבא ומוצאה היה מרוסיה ומשפחתו של סבא מפולין. עוד אני זוכרת את ה ק ט ו ר – הכלב הגדול שלנו, שהיה כרוך אחרי ופוסע בעקבותיי לאן שהלכתי. לימים כשקראתי את הספר פנג הלבן מאת ג'ק לונדון, דמיינתי שאני רואה את הקטור.

המלחמה

ישנם אירועים שנחרטים בלב ואי אפשר לשכוח אותם גם אם את ילדה קטנה. במלחמה ההיא עברו עלינו, על משפחתי ועלי, אירועים קשים וכואבים. על כמה מאירועים אלה אני רוצה לספר. התקופה היא כמובן מלחמת העולם השנייה, אביב 1941.
הגירוש מסירט – בית הכנסת המרכזי בעיר היה המקור הראשון להודעה המצמררת על הגירוש מסירט. המשטר הרומני הפשיסטי ששיתף פעולה עם הנאצים שלח את חייליו החמושים להודיע בכל רחבי העיר שעל כל היהודים לעזוב את סירט.
הגירוש החל: ההורים שלי התרוצצו בין השכנים והמשפחות לברר מה קורה: לאן לוקחים אותנו? למה מגרשים?
אנחנו הילדים היינו משותקים מפחד. הסתכלנו על ההורים, איך הם אורזים וממיינים בגדים, מה לקחת ומה להשאיר מאחור. אמא ארזה דברי מזון ואבא הכניס מספר לחמים בתוך ציפה של כר. הם תפרו דברי ערך ותכשיטים בתוך בטנת המעילים.

את מטבעות הזהב הגדולות שקראו להם ברומניה "קוקושי" הם תפרו בתוך הפתיל של פתיליה אחרי שרוקנו אותה מהנפט וסגרו אותה היטב ועלינו היה לשמור עליה מכל משמר.
אבא שכר, עם עוד כמה שכנים, עגלה עם 2 סוסים, העמסנו עליה את החפצים, ואת הילדים הושיבו מעליהם והמבוגרים הלכו ברגל. החיילים האיצו בנו להזדרז ולצאת מהעיר.
אבא שיחד אנשי עירייה כדי שיאשרו לסבא וסבתא שלי מצד אמא להישאר בעיר כי הם היו זקנים ולא יוכלו לעמוד בתלאות הדרך.
שאר המשפחה, אחים ואחיות מצד אבא, סבא שלי, בני דודים, ילדים, כולם יצאו לדרך בשיירה ארוכה, כשאנחנו לא יודעים לאן פנינו מועדות. אני הייתי אז בת שש ואחי צבי (הרשל'ה) בן ה-10. הקטור, הכלב שלי הנאמן רץ אחרינו כברת דרך עד שהחיילים חיסלו אותו.
בשלב מסוים של הדרך ציוו עלינו לפנות את החפצים ואת הילדים מהעגלות ונאלצנו לסחוב בידיים את המזוודות והחבילות שלקחנו איתנו וללכת ברגל במשך שעות. החיילים ליוו אותנו בצרחות ובאיומים והיו מכים ברובים כל מי שניסה לצאת מהשיירה.
לכל אורך הדרך נראו חבילות ומזוודות שאנשים השאירו כי לא יכלו לסחוב אותם. גם אבא ואמא שלי השאירו מאחוריהם חבילות כבדות, בעיקר מצעים ושמיכות, שלא יכלו לשאת, מה גם שמידי פעם אבא היה נאלץ להרים אותי בזרועותיו ולהקל עלי את ההליכה. רוב הדרך נסחבתי אחריהם כשאבא אינו מרפה מכף ידי ומושך אותי כדי שלא נשאר בסוף השיירה.
סמוך לנהר "דנייסטר" הצטופפו המוני פליטים שהסתדרו בשורות כדי לחצות אותו. לאבא היה שעון על היד ולפתע ניגש אליו קצין גרמני תפס לו את היד וניסה להוריד לו את השעון.
אבא, שהיה אדם צעיר ודי קשוח, סרב בהחלט למסור לקצין את השעון. השעון נתלש בכוח ואבא ספג מכות רצח בראשו מאלה שהייתה בידו של הגרמני. התחלנו לבכות ולצרוח וקמה המולה רבה סביב המקרה האכזרי שנגלה לפנינו. תוך כדי ההמולה נשמטה הפתילייה היקרה שלנו לנהר ובה מטמון הזהב שאבא תפר בפתיל. בנהר היו דייגים עם סירות והם היו עדים לנעשה על החוף, אבא צעק לאחד מהם שיחזיר לנו את הפתילייה והוא שילם לו בחופן רובלים.
המשכנו ללכת עייפים רעבים וצמאים עד שהגענו לתחנת רכבת בה עמדה רכבת משא.
הקרונות, ששימשו להובלת בקר, היו בלי חלונות ובלי מושבים, רק אשנבים קטנים. החיילים החלו לדחוף אותנו ולצופף אותנו בקרונות. אבא הרים אותי והחזיק אותי ביד אחת ובשנייה את המזוודה ואמא נדחפה לקרון עם אחי הרשל'ה שעזר לה לסחוב את השקית עם מעט האוכל שעוד נותר לנו .
אי אפשר היה לזוז. עמדנו צפופים וכל אחד דחף את השני ונאבק להגיע לאשנב ולנשום קצת אוויר מבחוץ. אני זוכרת שאבא שלי היה מרים אותנו הילדים כדי שנצעק בקול רם לחיילים – ווסר...ווסר..(מ י ם...מ י ם) וברומנית צעקנו APA...APA...
מובן שהם התעלמו מאיתנו.. כולם בכו וצרחו ואז נסגרו הדלתות של הקרון וחושך ירד עלינו.

ככה נסענו רעבים וצמאים וחצי מעולפים מהדוחק בקרונות. באחת התחנות בדרך, באוקראינה, כשהרכבת עצרה, סיפרו לנו התושבים המקומיים שהרכבת בעצם מובילה למחנות מוות. הרבה אנשים לא האמינו לזה, אבל כמה משפחות החליטו לברוח ולהסתתר אצל הכפריים תמורת כופר של תכשיטים ובגדים שעוד היו עלינו.
כך נפרדנו משאר בני המשפחה של אבא - אחים ואחיות בני דודים וגם משכנים שהמשיכו ברכבת למחנות אחרים. היו שלא שרדו. בלאגר וורשט נספו רוב האנשים שהיו איתנו.
למזלנו, אבא ידע אוקראינית והייתה לו שפה משותפת עם הגויים. הוא שכנע אותם להסתיר אותנו. לאבא שלי נשאר קצת כסף ותכשיטים שהוא תפר בבטנה הפנימית של המעיל שלו. הוא נתן את זה לאחד הכפריים במקום והאיש הזה עזר לנו להתחמק בחשכה מהחיילים שהקיפו את הרכבת ונתן לנו לישון ברפת שלו.
לפנות בוקר, כשניסינו לעבור את הגבול, תפסו אותנו החיילים בישוב ושמו "מוגילוב" והביאו אותנו למחנה ריכוז "לאגר" ב- "ג'ורין" אשר באזור טרנסניסטריה. שם הכריחו אותנו לענוד טלאי צהוב על הבגד העליון ואת כל הגברים שלחו לעבוד עבודת פרך.
אמא שלי, סבתא רוזה, אני ואחי צבי, נשארנו במחנה לבד. היינו רעבים כל הזמן, לא היה מה לאכול. היינו מקבצים נדבות מהכפריים שהעזו להתקרב למחנה והם נתנו לנו מעט לחם תמורת בגדים. מרוב רעב התנפחה לי הבטן. במקום התפתחו כל מיני מחלות ומשפחות שלמות חלו ומתו מדיזנטריה.
אחי צביקה, הרשל'ה, קראנו לו גם הרמן, היה בן 10 והיה מתרוצץ בלאגר עם קבוצת ילדים בני גילו. הוא היה מקבץ נדבות אצל הכפריים ומוכר גרעינים. תמיד היה חוזר עם דברי אוכל בכיסים. החיילים הגרמנים תפסו את הילדים הבוגרים והעבידו אותם בכריתת עצים ביערות הסמוכים לג'ורין. העצים שימשו להסקת הרכבות.
צביקה היה בין הילדים שעבדו ביערות. למזלנו, הוא היה חוזר בערב הביתה. יום אחד, אחד החיילים הגרמנים שאל לשמו של אחי וזה ענה לו "הרמן". החייל השיב שיש לו ילד קטן וגם לילד שלו קוראים הרמן. מאז היה מאפשר לו להבריח מתחת למעיל מספר ענפים. את הענפים היה מוכר לכפריים תמורת חלב או תפוח אדמה או סלק.
יום אחד הופיע לפתע אבא לאחר שהצליח לברוח, פרוע מוזנח ומלוכלך אבל ...חי. רוב הזמן היה מסתתר שמא יתפסו אותו ויחזירו אותו למחנה העבודה.
ג'ורין הייתה עיירה עזובה והפכה ללאגר של היהודים. אנחנו גרנו בבית רעוע ופרוץ לרוחות עם עוד כמה משפחות, ישנו על מצעי קש והתכסינו בסחבות ובבגדים שעוד החזיקו מעמד. החורף היה קשה מאד. היה קר וירד שלג. עטפנו את עצמנו בסמרטוטים ואת הנעליים הקרועות מלאנו בניירות וקשרנו בחבלים. אותי עטפו בצעיף גדול שהיו קושרים סביב הראש והידיים כדי שלא יקפאו. שלא לדבר על הכינים ששרצו בראש ובבגדים והתגרדנו כל הזמן...

נברנו באדמה הקפואה בשדות האיכרים כדי למצוא שאריות של סלק ותפוחי אדמה. אמא הייתה מקלפת את הירקות ומכינה לנו מרק. כשלא נשארו לנו בגדים למכור וגם לא אוכל והחורף היה קשה, אמא שלי עקרה את שיני הזהב שהיו בפיה ומכרה אותם תמורת אוכל. כך עברו עלינו 3 שנים קשות של סבל, רעב, ייאוש וחוסר תקווה.

אמא שלי, סבתא רוזה, ספרה לי את רוב הדברים שסיפרתי כאן על המלחמה וכיצד הצלחנו לשרוד – אני הייתי ילדה קטנה ולא זכרתי הכל. אחרי המלחמה לא דברו בבית על השואה בכלל אבל היה גורם מזמן שאפשר לי לדובב אותה כך שתספר בפרוטרוט על ההצלה שלנו ועל המלחמה וזה היה בבית חולים "קפלן". אמא שברה את האגן וסבלה מכאבים וכדי לעודד אותה ולהשכיח ממנה את הכאבים התחלתי לשאול שאלות. לאט לאט היא החלה לספר. רצתי לקבלה של המחלקה וביקשתי ניירות כתיבה וכך התחלתי לכתוב את "אלה תולדות" – סיפורי סבתא כולל שורשים של כל המשפחה.

ובכל זאת, ישנם דברים שאני כן זוכרת. נראה שהאירועים היו חזקים והשאירו עלי את חותמם. הסופר מאיר שלו כתב פעם ש"לריח יש דרך מיוחדת להיצמד אל הזיכרון" כמה הוא צדק! עולים בזיכרוני ריחות של קש - הקש שהיה ברפת בו הסתתרנו כשברחנו מהרכבת שהובילה לגיהינום. אבא שיחד גוי בערימת רובלים והוא הסתיר אותנו ברפת בין חבילות הקש. זכור לי ריח העשן שעלה מקטר הרכבת ההיא, ריח הנפט שאמא הייתה מורחת על ראשי כדי להניס את הכינים שהתנחלו בראש ובבגדים. זכורים לי גם הריחות הטובים שרדפו אותי דווקא בימים קשים של רעב: ריח ה"פלום-פלצל" עם השמאלץ והגריוונס שאבא היה אופה לנו כל יום חמישי, ריח החלות הטריות שהיו מוציאים מהתנור וריח הגפילטה פיש של שבת.

זכור לי גם ריח השלג – כן גם לשלג יש ריח ועימו הזיכרונות של הילדות, ריח נעים של ימים שלווים ומשעשעים לעומת השלג המקפיא של הלאגר כשאבא עטף לי את כפות הרגליים בקרעי עיתונים לחימום ואת הנעליים קשר בחבלים כדי שהסוליה לא תיפול.

מקרה נוסף שאני זוכרת היה כבר בסוף המלחמה, כשהגרמנים החלו לסגת ועברו דרך ז'ורין העיירה בה היה הגטו שלנו. הרוסים החלו להפציץ את השיירות שלהם ואת הגשרים. יצאה שמועה שביערות הסמוכים לז'ורין הגיעו הפרטיזנים. כשההפצצות התקרבו לז'ורין החלטנו לברוח ליערות. אבא עטף אותי בשמיכה ורץ איתי ועם כל המשפחה להסתתר ביער הסמוך. אחי צבי, שהיה נער צעיר וסקרן, ברח מהבית ורץ לראות את הגשר שעבר בעיירה עולה באש מההפצצות. עד שאיתרנו אותו יצאה לנו הנשמה מפחד שמא ייהרג או שיתפסו אותו. כשנגמרה המלחמה, התקרב הצבא הרוסי לאזור שבו נמצאנו. החיילים הגרמנים עזבו את המחנות, הלאגר התרוקן. אנשים החלו לברוח ולמצוא דרכים לחזור הביתה, מי ברגל ומי באמצעות הצלב האדום ששלח משאיות ואמבולנסים. לאורך הדרכים והשדות נראו המוני אדם בלויי סחבות הולכים בשארית כוחותיהם. אנחנו הלכנו ברגל בין הכפרים האוקראינים.

בדרך פגשנו את דודה סורביק'ה מנס, אחות של אבא, ואת משפחתה ועוד קרובים וככה צעדנו בדרך לא דרך רעבים ומותשים אבל ..שרדנו.
השיבה הביתה מהמחנות לוותה בפחד ובאימה שמא יגלו אותנו, יתפסו אותנו ויחזירו אותנו ללאגר או אפילו יותר גרוע פשוט יהרגו אותנו. נחרדנו מכל קול לא ברור ותמיד נדמה היה שאנחנו שומעים "ה א ל ט" עצור בגרמנית – הלוא המלחמה הסתיימה, הגרמנים ברחו ואנחנו יכולים לחזור לבתינו - ובכל זאת לא קלטנו שאנחנו בדרך לחופש. המשכנו להסתתר וללכת בזהירות ולעצור מידי פעם כדי לבדוק את השטח. אני כבר הייתי ילדה בת 9 ואני זוכרת יותר. הכפריים הגויים יצאו מבתיהם והביטו בנו בתדהמה. אולי כי נראינו עלובים ואולי כי לא האמינו שיצאנו משם בחיים. היו שריחמו עלינו והביאו מזון ומים.

אחרי המלחמה

חזרנו לעיר סירט, פליטים בבלויי סחבות. מבוהלים, עייפים ומורעבים חיפשנו את הבית שלנו שהשארנו מאחור. לצערנו לא נותר ממנו זכר. הגויים השכנים שלנו סיפרו לנו על שרפות שפשטו בעיר בעקבות ההפצצות. הבית שלנו עלה באש. סבא וסבתא שלי, אליעזר וסוסיה, ניסו להציל את הרכוש מהבית אך נלכדו בפנים ושניהם נהרגו.
אבל כבד ירד על ההורים. הם היו אובדי עצות ובקשו לאתר קרובי משפחה או שכנים שהצליחו לשרוד ולחזור לעיר. רוב היהודים נספו. חלקם נרצחו במחנות והיו שנפטרו ממחלות ומרעב.
אחותו של אבא, דודה פייגה, ובעלה, לייזר שחר, הצליחו לחזור לפנינו לסירט ולמזלם מצאו את ביתם ללא נזק. הם ארחו אותנו זמן מה עד שלייזר יצר קשר עם אחיו בבוקרשט, לוי שחר, שהסכים שאבא יביא את המשפחה שלנו לשם והוא ידאג להעסיק אותו במקצועו – אבא הכיר את לוי כי הם היו שניהם סוחרים בפרוות.
עברנו, אם כן, לגור בבוקרשט, עיר הבירה של רומניה. אבא שכר דירה ברחוב קוופי-וויק, שהיה סמטה קטנה סמוכה לרחוב הראשי של בוקרשט - שדרות מגיארו – מול הכנסייה "ביסריקה איזבנדה". בחג המולד הייתי יושבת עם צבי על יד החלון לראות את הטכסים ואת המצעד הצבעוני של הגויים עם הנרות והפנסים סביב הכנסייה.
בעזרתו הנדיבה של לוי שחר אבא פתח מתפרה לדברי הלבשה מפרוות. הוא שכר כמה תופרות, ביניהן את הדודה סאלי, שהייתה רווקה. דודה סאלי גרה איתנו והייתה סמוכה לשולחננו מאז שעברנו לבוקרשט. הוא שכר גם את פאולה, ידידת המשפחה שמאד אהבתי, ועוד כמה תופרות. לוי היה מספק לאבא פרוות ובמתפרה הכינו מעילי פרווה, כובעים, ווסטים ומחממי ידיים. המתפרה הצליחה מאד, אבא החזיר ללוי את החובות והפך לעצמאי.
אני כמובן הייתי לבושה סוף סוף בבגדים חמים ובקיץ קנו לי אפילו סנדלי לכה.

התחלנו להתאושש מבחינה כלכלית אבל לא נפשית. אנחנו, הילדים, היינו מפוחדים ועצבניים, סבלנו מתת תזונה, מראומטיזם ומכאבי עצמות של פרקי הידיים והרגליים- עד היום אני נוטה להרגיש כאבים אלה בימים קרים וגשומים.
השפה המדוברת בבית הייתה אידיש וגרמנית –כשחזרנו מז'ורין דיברתי אוקראינית בלבד ואף מילה ברומנית.
אמא רשמה אותי לבית ספר יהודי אבל שפת ההוראה הייתה כמובן רומנית. הייתי אומללה מאד כי לא הבנתי את השפה ומה עוד שהכניסו אותי בגיל 9 לכיתה א' משום שלא למדתי אף פעם בבית ספר ובכיתה היו ילדים קטנים ממני. עד סוף השנה כבר ידעתי לדבר, לכתוב ולקרוא ברומנית ואפילו גם לשיר ולדקלם. ההורים היו גאים בי מאד וכשהיו מגיעים אורחים הייתי צריכה להראות להם את כישורי בשירה גם באידיש.
לבית הספר הייתי הולכת בליווי דודה סאלי. בבית הספר הייתה חובה ללבוש תלבושת אחידה: שמלה בצבע תכלת עם קפלים מלפנים וחגורה רחבה במותניים. סביב הצוואר צווארון עגול ענק בצבע לבן. אמא הייתה מגהצת לי את התלבושת בעמילן והשמלה הייתה עומדת "ל ב ד". היו לי 2 צמות קלועות ובקצה כל צמה ליפפו לי סרטים רחבים ולבנים מסטן מבריק . בכלל היו לי שלל סרטים מכל הצבעים להתאים לבגדים שונים.
היום זה אולי מצחיק אבל כך לבשו אז ואני הייתי מאושרת בסרטים היפים שהיו לי.
אחרי הלימודים לבשתי בגדים רגילים: חצאית קצרה, אפילו בחורף, גרביים 3/4 ומגפיים או סנדלים. בחורף מעיל פרווה. מפתח השרוולים היו לי כפפות שהיו מחוברות לשרוך שהחזיק אותן שלא יאבדו. לראש חבשתי כובע מצמר או מפרווה שתפרו לו מגני אוזניים להגנה מפני הקור. גם אמא לבשה בגדים מודרניים בסגנון התקופה: חולצה עם צווארון דנטל או מלמלה וחצאית ארוכה, מעיל ארוך עם צווארון מזנב שועל וכובע שהיה מחוזק לשיער בעזרת מחט ארוכה שבקצהה הייתה תקועה גולה ענקית, צבעונית ומבריקה והיו לה כמה כאלה. אבא נהג ללבוש חליפה מהודרת ולחבוש לראש כובע לבד.
צבי, אחי שהיה כבר בן 14 למד בבית הספר בבוקר ואחרי הצהריים היה מבלה בתנועת הנוער הציוני "דרור הבונים".
הקהילה היהודית בבוקרשט עודדה מאד את הצטרפות הצעירים היהודים לתנועות הנוער. ה"קן" היה מקום מפגש של בני גילאים שונים לבילוי תרבותי משותף ופעילות מגוונת החל במשחקים, הרצאות, שעורים בציונות ולראשונה טעמו את הטעם של סיפורים על ארץ ישראל. המדריכים של הקן היו צעירים משכילים ולאחר המלחמה קיבלנו תגבור של מדריכים מארץ ישראל שלימדו אותנו גם שירים בעברית. אני לא זוכרת שבבית שלנו הזכירו בכלל את ישראל, אולי השתמשו בביטוי כמו ארץ הקודש וירושלים עיר הקודש.
משפחתנו שמרה על המסורת היהודית, אוכל כשר, הדלקת נרות שבת וקבלת שבת. אבא היה הולך לבית הכנסת כל יום שישי ומצרף אליו את צבי ובשבת בבוקר כל המשפחה הייתה

הולכת לבית הכנסת ואחרי התפילה היינו חוזרים הביתה לאכול את הגפילטה פיש והחזרת וחלת השבת. לפעמים אבא היה מזמין אורחים מבית כנסת להצטרף לסעודה.
כיבדנו את כל החגים והמנהגים, בכיפור היינו צמים ובפסח אכלנו מצות וקיימנו סדר פסח ככתוב. בשבתות היינו מטיילים, בעיקר בקיץ, בפארק הענק "צ'ז'מיצ'ו" שהיה קרוב לבתנו מעבר לשדרת "מאגרו" .ההורים היו נפגשים עם חברים ואנחנו הילדים היינו משחקים, אוכלים גלידה ולפעמים אוכלים באחת מהמסעדות שהיו פזורות בגן. עד היום נהוג ברומניה לאכול במסעדות של הפארקים המטופחים.
כשהייתי בת 10 ביקשתי את אחי צבי שייקח אותי גם לקן. הייתי סקרנית וההורים הסכימו רק שהוא לא כל כך רצה לצרף אותי. התנאי היה שאני אבלה רק עם הצעירים ולא אתקרב אליו, כי הוא היה כבר בין הבוגרים, וכך היה. אני התלהבתי מאד, פגשתי ילדים בגילי, שמעתי סיפורים מארץ ישראל ולמדתי שירים בעברית והעיקר היינו מוקסמים מהמדריכים שלנו והערצנו אותם. המדריכים, "צברים" שנשלחו במטרה לארגן את תנועות הנוער וגם לעודד עליה לארץ, החלו בדברים הקטנים של לימוד השפה, השירים, הסיפורים על ארץ ישראל - על יופייה, על השמש החמה, הים והחולות, על התפוזים הכתומים והטעימים, ובעיקר על "ירושלים עיר הקודש". סיפורים אלה הפעימו אותנו והיינו מוכנים לעזוב הכל ולנסוע איתם "כבר מחר" לארץ ישראל. אני הייתי רק בת 10 מוקסמת ומושפעת מדבריהם. רצתי הביתה להורים, כולי נסערת, לבשר להם שאוטוטו אני נוסעת באנייה לארץ ישראל. ההורים כמובן צחקו מהרעיון, זלזלו בדברי וכדי להשקיט את התלהבותי אמרו :" בסדר, בסדר תיסעי" !

העלייה לארץ

השליחים הצעירים מארץ ישראל עשו עבודה טובה בבוקרשט והצליחו לשכנע את רוב הצעירים בתנועות הנוער לעלות לארץ. הבעיה הייתה עם ההורים, שחלקם הגדול היה במחנות והצליח לשרוד ולהציל את בני המשפחה, והנה הגיעו חבר'ה צעירים מארץ ישראל ורוצים שוב להפריד את המשפחה ולקחת מהם את הילדים. אלא שהמצב ברומניה וההיגיון גברו על הרגש והם הסכימו לשלוח את ילדיהם לארץ.
השלטון הקומוניסטי סגר את שעריו ליציאה מרומניה ואפשר היה לצאת רק בצורה אי לגלית ולכן הוברחו קודם הילדים.
השליחים עברו מבית לבית ושכנעו את ההורים לאפשר לילדים לנסוע. השליח שהגיע אלינו הבטיח להורים שלי לשמור עלינו עד בואם לארץ בגל העלייה שיבוא אחרינו. אני וצבי התלהבנו מאד מהנסיעה ולא עלה בדעתנו מה מצפה לנו בתלאות הדרך. בעיקר אני, שהייתי קטנה, ואחרי שעה כבר התגעגעתי הביתה להורים. ההורים ארזו לנו בגדים חמים ודברי אוכל בתרמילים ולא הפסיקו לבכות לקראת הפרידה. הכל התנהל בחשאיות, אסור היה לספר לאף אחד שאנחנו נוסעים. בחודש דצמבר 1947 עזבנו את הבית לפנות בוקר, שלג

כבד ירד ואבא ואמא ליוו אותנו עד לקן, שם חיכו לנו אוטובוסים. נפרדנו מההורים כשכולנו ממררים בבכי.

קמיל היה המדריך הבוגר שלנו והוא צירף אליו את חברתו איקה (לימים הפכנו לחברים טובים ברחובות).

האוטובוסים יצאו לדרך. מאחר והעלייה הייתה בלתי חוקית, הבריחו אותנו דרך גבול בולגריה. שם העלו אותנו על רכבות שהביאו אותנו עד לנמל "בורגז". הקהילה היהודית בבולגריה ידעה על בואם של הפליטים והכינה בכל הקרונות ברכבת מצרכי מזון, שתייה וסיגריות. בנמל "בורגז" חיכו לנו 2 אניות גדולות " ה פ נ י ם ".

הפנים "פן-יורק" ו"פן-קרסצ'נט", ובעברית "קיבוץ גלויות" ו"עצמאות". אניות אלה היו אניות משא אמריקאיות שנתרמו לנו והוסבו לאניות נוסעים. התקינו דרגשי עץ לאורך הקירות והמוני אדם הצטופפו עליהם. כל אנייה הכילה כ- 8000 פליטים.

היה קר מאד, הים היה סוער ואנחנו הילדים הקטנים הרגשנו רע מאד, הקאנו ובכינו רוב הזמן ורצינו לחזור הביתה. הפלגנו במשך מספר ימים בתנאים איומים, שכבנו צפופים על הדרגשים ובקושי היה לנו אוויר לנשום, המדריכים עשו ככל יכולתם להקל עלינו את הסבל

ומידי פעם העלו מספר ילדים לסיפון העליון לנשום קצת אוויר. במשך כל ההפלגה היה חשש כבד שאניות קרב בריטיות יתפסו אותנו ולא יאפשרו לנו להמשיך לארץ. שערי הארץ, כידוע, היו נעולים והבריטים, ששלטו אז בארץ ישראל, לא אפשרו לאניות הפליטים להתקרב לנמלי הארץ ולהוריד את הפליטים. לפתע נשמעה צפירה ורב החובל הודיע ברמקול שעל כל האנשים לפנות את הסיפון ועל כולנו להישאר בבטן האנייה כי אנחנו מוקפים באניות קרב בריטיות ולא נותנים לנו להמשיך להפליג לכיוון חיפה. אניות הקרב התקרבו לאניות שלנו והחיילים הבריטיים שעלו לאניות שלנו תפסו פיקוד,

סילקו את רב החובל והטו את האוניות לכיוון האי קפריסין. בקפריסין בנו הבריטים מחנות הסגר לפליטים שניסו לעלות לארץ ונתפסו על ידם בלב ים או על חופי הארץ בטרם הצליחו לרדת מהספינות שבהם הוברחו. המחנות הופרדו על ידי חוטי תיל ועמדת שמירה מוגבהת ובו חייל בריטי חמוש שמר עלינו. היו מחנות קיץ ומחנות חורף, לפי המיקום הגיאוגרפי של המחנה- מחנות הקיץ היו המחנות הסמוכים לים. כל המחנות היו ממוספרים. אותנו הורידו בנמל "פמגוסטה" והובילו אותנו למחנה מספר 69 שהיה מחנה חורף. ירדתי מהאנייה כשאני סוחבת בידי את מעט הבגדים שהיו לי בתיק וביד השנייה אני מחזיקה את קמיל המדריך, כולי רועדת ובוכה כי נשארתי לבד. את צבי אחי העבירו לקבוצת הבוגרים כי הוא היה בן 15 ואני בלי אמא ואבא. חילקו לנו מזרונים, שמיכות, צלחת וספל מפח ואנחנו היינו צריכים לסחוב את זה עד למחנה. חלחלה אחזה בי כשראיתי את המחנה המוקף גדר תיל, עדיין הייתי בהשפעת הטראומה של המחנות ההם והנה שוב אנחנו במחנה סגור. לא ראינו בתים או צריפים רק אוהלים מפורקים והוטל עלינו להקים ולהעמיד אותם. צבי חיפש אותי ועזר לי ולקבוצה שלי להקים את האוהל. גם שאר הבוגרים התגייסו ועזרו לקטנים להקים את האוהלים והעמידו אותם במעגל אחד סמוך לשני. הנחתי על הרצפה את המזרונים והשמיכות והלכתי עם כל הילדים לחדר האוכל שהיה במבנה ענק כולו עשוי פח. בחלל המבנה עמדו שולחנות וספסלים. אני התיישבתי ושמתי את הצלחת והספל על השולחן וחיכיתי עם כל הילדים שיביאו לנו אוכל. קיבלתי פרוסת לחם ובצלחת שפכו לנו מצקת מרק, הילדים הגדולים ביקשו תוספת מזון והחלו להרעיש ולדפוק בכפות על צלחות הפח "עוד הפעם, עוד הפעם!! לחם, לחם!! מחזה זה התרחש מידי יום. רוב הזמן היינו רעבים, המרק היה דלוח ואני כמעט ולא נגעתי בו. אכלתי את הלחם בלבד. ליד המחסן של חדר האוכל עמדה חבית עם אבקת חלב, אני הייתי מתגנבת לשם ולוקחת חופן אבקה ומלקקת וזה היה המזון שלי. רזיתי מאד וסבלתי מקור ובלילה לא הצלחתי להירדם, הגשם חדר לאוהל והרטיב את המזרונים ושועלים שהסתובבו במחנה יללו, טיפסו על האוהלים ושרטו אותם. מכל האוהלים נשמע בכי של הילדים גם מפחד וגם מגעגועים להורים.

החיים במחנה 69 בקפריסין התנהלו בסדר מסוים: 3 ארוחות ביום, דלות מאד ובלתי מספקות. מים חמים לא היו ולכן התרחצנו במים קרים רק ידיים ופנים. אני לא זוכרת שכיבסתי איזה בגד בכל התקופה לשהותי במחנה גם לא ידעתי איך עושים את זה. את

הצלחות מפח בהם אכלנו שפשפנו בחול ובבוץ כדי להוריד את שאריות המזון ורק אחר כך שטפנו אותם במים.
היו לי שערות שחורות ארוכות אותם קלעתי לצמות. מאחר ולא חפפתי ראש התמלאתי בכינים שהיו נודדים גם לבגדים ורוב הזמן הייתי מתגרדת אבל לא הייתי היחידה.
"צרת רבים..."
מחנה 69 היה מיושב על ידי פליטים וותיקים שנתפסו על ידי הבריטים לפנינו ואנחנו פליטי ה"פאנים". אותנו חילקו לפי תנועות נוער שהגיעו מאזורים שונים מרומניה - תנועת השומר הצעיר, גורדוניה, דרור הבונים ועוד.
אני וצביקה אחי השתייכנו לתנועת הנוער "דרור הבונים –בוקרשט" ואילו דוד, בעלי לעתיד, הגיע עם קבוצת ילדים מהעיר בקאו. כולנו היינו בגילאים 9-12 ולכל קבוצה היה מדריך שליווה אותנו ומאהל בו קיבצו את ילדי הקבוצה המקורית שהגיעו ביחד.
במשך היום היינו פוגשים את ילדי הקבוצות, היינו משחקים יחד ומאחר וכולם הגיעו מרומניה הייתה לנו שפה משותפת ונוצרו קשרים חברתיים. אני, למשל, התחברתי עם חנהל'ה (מחיפה) עם דוד וגיורי שהגיעו מבקאו, עם מאשה (בת דודתי), בבה וינקל'ה.
אחרי הצהריים היינו נאספים, כמה קבוצות, במרכז המאהל לבילוי משותף, שרים ורוקדים ריקודי עם שלימדו אותנו המדריכים. היו מספר בנים שפרשו מהחבורה והיו מתגרים בחיילים הבריטים. אלה שמרו עלינו והיו עוקבים בזרקורים אחרי כל פעילות שלנו.
אני התגעגעתי מאד הביתה ובלילות הייתי בוכה וכועסת על ההורים שהשאירו אותי לבד.
בנוסף לכל הצרות חליתי במומס – ח ז ר ת ומאחר וזו מחלה מדבקת העבירו אותי לבידוד באוהל אחר בו ישנתי לבד. אסור היה לבקר אותי או לבוא איתי במגע.
שכבתי לבד באוהל מכוסה בשמיכה בלויה ללא כל פעילות, לא היו ספרים ולא משחקים ואף אחד לא ביקר אותי פרט למרינה שהוטל עליה להביא לי אוכל. זו שמחה מאד על התפקיד משום שממילא לא אכלתי הרבה והיא הייתה גומרת את כל מה שהשארתי בצלחת. כך לאט לאט רזיתי ונחלשתי ולא היה לי אפילו כוח ללכת. לילה אחד הייתה סופה חזקה מאד וגשם והאוהל שלי התמוטט עלי, צבי הופיע בפתח האוהל חילץ אותי ונשא אותי בזרועותיו למאהל של הבוגרים.
לאחר מספר ימים כאשר הסופה שככה והשמיים התבהרו חזרתי למאהל של הקבוצה שלי.
באחד הימים התכנסנו בחדר האוכל והמדריכים ספרו לנו שהגיעו חבילות בגדים שה"ג'וינט" שלח לילדי המחנות בקפריסין תרומה מהקהילות היהודיות של ארה"ב. התנפלנו על הבגדים שפוזרו על השולחנות וכל אחד מהילדים בחר לו מספר פריטים מתאימים. להפתעתנו מצאנו בין החבילות גם קופסאות קטנות מפח ובתוכן ש ו ק ו ל ד!! לא היה גבול לשמחתי,
סוף סוף העליתי חיוך על פרצופי ורצתי לאוהל שלי למדוד את הבגדים שקיבלתי – מתנה מאמריקה. עכשיו היו לי בגדים חדשים ונקיים אבל מתחת לבגדים ....
יש פתגם בגרמנית : פון אובן פוץ - פון אונטן שמוץ. והמבין יבין.

הרעב הציק לי מאד, גושי אבקת החלב שהייתי אוכלת לא השביעו אותי וגם השוקולד שקיבלנו אזל. והנה קרה לי נס והפייה הטובה הופיעה להציל אותי ועזרה לי לעבור את התקופה הקשה הזאת. את הבוקר בו הופיעה לא אשכח לעולם, גם עכשיו, כשאני כותבת דברים אלה, עולות דמעות בעיני. ישבתי ליד האוהל ושפשפתי את הצלחת בחול להסיר את שאריות המרק כשלפתע שמעתי שקוראים בשמי :

"מ ר ט ה   ו י נ י ש, מ ר ט ה   ו י נ י ש איפה את ??"

הקול היה מוכר. חשבתי שאני חולמת, הסתובבתי וראיתי את דודה סאלי שלי.

רצתי אליה כשאני צוחקת ובוכה, מושיטה אליה את ידיי וצונחת לרגליה, מחבקת ולא מרפה!

דודה סאלי הגיעה לקפריסין כ- שנה וחצי לפניי למחנה מספר 70. מסתבר שאמא כתבה לה מבוקרשט שאני וצבי נמצאים במחנה 69 עם קבוצת ילדים השייכים לתנועת "דרור הבונים" וכך היא איתרה אותי. מאותו רגע בו הופיעה השתנו חיי.

חיי השתנו, יותר נכון לציין שחיי ניצלו.

דודה סאלי, שראתה את המצב הגופני הירוד בו הייתי נתונה, מלוכלכת ורועדת מבכי בלתי נשלט, פנתה מייד למדריך האחראי והודיעה לו שהיא לוקחת אותי אליה למחנה 70 ותחזיר אותי לאחר כמה ימים כשאתאושש.

היא מסרה את פרטיה האישיים ולאחר שצבי אישר שהיא דודתנו אפשרו לה לקחת אותי.

דודה סאלי – הייתה רווקה, פרט לאחיה ושני ילדי אחותה, כל משפחתה נספתה בשואה.

היא עצמה ניצלה בנס ממחנות ההשמדה והצליחה להציל את ילדי אחותה וגידלה אותם.

עם שובנו מהמחנות היא נפרדה מהילדים שעלו לארץ בעליית הנוער (ינקל'ה, שהיה בן 17 , נהרג במלחמת השחרור ואילו אחותו הקטנה פרידה גרה עד היום ליד טבעון ב- אלוני אבא) ואילו היא, שנשארה לבד, גרה איתנו בבוקרשט ועבדה אצל אבא במתפרה. היא הייתה כמו אמא שלי וטיפלה בי .

ב-1946 היא הצטרפה לקבוצת מעפילים שהבריחו את הגבול הרומני, נדדה באירופה ובאיטליה עלתה על ספינת מעפילים שהיעד שלה היה ארץ ישראל.

הבריטים תפסו אותם כמו את שאר הספינות שניסו להגיע לארץ ישראל והביאו את המעפילים לקפריסין. דודה סאלי הגיעה למחנה 70 סמוך למחנה בו אני הייתי. בין שני המחנות חיבר גשר מעץ. במשך היום המעבר בין שני המחנות היה פתוח אבל בלילה ננעלו השערים משני קצות הגשר. גם במחנה 70 גרו מרבית הפליטים באוהלים. גם לדודה שלי היה אוהל בו היא גרה לבד והוא היה מסודר כחדר לכל דבר. הייתה לה אפילו פינת בישול. המזרון היה מכוסה במצעים ממש והיה להם אפילו את הריח של הבית.

כמובן שטופלתי בידיים אוהבות ודואגות: אוכל חם, בגדים יבשים ונקיים, ואמבטיה חמה בתוך גיגית כל יום, והעיקר רוב הכינים הורחקו מגופי ומבגדי.

לאחר מספר ימים חזרתי למחנה 69 אבל כמעט כל יום הייתי עוברת את הגשר לקבל קצת מרק חם. סאלי הכירה במחנה גבר, הדוד סימון פוגל, שכל משפחתו נספתה בשואה, אשתו

ושלושת ילדיו, הם נישאו במחנה והזמינו אותי ואת צבי להיות המלווים שלה. לימים הם עלו לארץ, גרו בראשון לציון ונולד להם בן בשם יעקב. כעבור זמן מה הם היגרו לאוסטרליה וגרו בסידני. שניהם נפטרו בשיבה טובה.

ארץ ישראל

עברו 3 חודשים לשהותנו בקפריסין כשהגיעה ההודעה המשמחת המבשרת לנו שאנחנו עוזבים את מחנה 69 ועולים לארץ ישראל. למזלנו הבריטים נכנעו ללחץ העולמי שדרש לשחרר את הילדים העצורים במחנות בקפריסין ולאפשר להם להיכנס לארץ. רצתי, כמובן, לדודה סאלי לספר לה על העזיבה ונפרדתי ממנה בדמעות. היא ובעלה סימון נשארו בקפריסין עוד מספר חודשים. ANDREIA זה היה שמה של האנייה היוונית שעגנה בנמל פמגוסטה ועליה הפלגנו לחופי ארץ ישראל לנמל חיפה.

את חיפה ראינו באופק וההתרגשות הייתה רבה, בעיקר של הבוגרים שעלו מיד על הסיפון וכשהתקרבנו לחוף שרו את "התקווה".

הסתדרנו על הסיפון לפי קבוצות תנועות הנוער וירדנו לחוף. בחוף חיכו לנו המדריכים המקומיים שהעלו אותנו על אוטובוסים ישר לבתי המלון שעל הכרמל. כאן עטפו אותנו באהבה רבה והגישו לנו אוכל חם בחדר האוכל –כולנו היינו מורעבים והתנפלנו על האוכל ובעיקר על הלחם. אני חטפתי מספר פרוסות והחבאתי אותם מתחת לחולצה. בערב, כשהגעתי לחדר במלון עם הקבוצה שלי, הסתרתי את הלחם מתחת למזרון. למרות שבכל ארוחה במלון הביאו לנו לחם טרי ובשפע בכל זאת המשכתי לאגור לחם וכמוני עשו שאר הילדים.

הגענו לארץ בחודש מרץ. האביב עמד בפתח, מזג האוויר היה נהדר, אכלתי לשובע ומצב הרוח שלי השתפר. כעבור מספר ימים העבירו אותנו במכוניות משוריינות למחנה עולים ברעננה. מסלול הנסיעה עבר על יד הכפר הערבי טירה וזו הייתה דרך מסוכנת כי הערבים היו פוגעים במכוניות שעברו. לפי התכנית המקורית, כפי שסיפרו לנו, היינו אמורים להיקלט באחד הקיבוצים. כלומר כל הקבוצה תישאר יחד. אלא שהתכניות שונו ורק את הבוגרים העבירו לקיבוצים ואילו אנחנו הקטנים עברנו לגור עם משפחות מאמצות באחד הכפרים. צביקה, אחי, הנפש היחידה הקרובה אלי, נלקח ממני והועבר לקיבוץ כפר גלעדי ואני שוב נשארתי לבד ואפילו לא הספקתי להיפרד ממנו.

במחנה העולים ברעננה בילינו כשלושה שבועות ולאחר מכן הודיעו לנו שאנחנו עוזבים את המחנה ומספר קבוצות של ילדים מועברים לכפר חרות אשר בגוש תל-מונד. באחת הקבוצות שהצטרפה אלינו היה גם דוד (טיבי) שכעבור שנים הפך להיות בעלי. שנינו היינו אז בני 12. עלינו על האוטובוס והתיישבנו על הספסלים בשקט מוחלט. זה היה יום עצוב לכולנו: ידענו שיפרידו בינינו וכל ילד יישאר לבד עם המשפחה שיועדה לו. גם מזג האוויר לא הסביר לנו פנים: השמיים היו מעוננים והשמש לא נראתה. גשם דק החל לרדת, ישבנו מכווצים מקור

ועקבנו אחר המדריכים שעברו בין הילדים והדביקו לכל ילד פתק עגול על דש הבגד ועל הפתק היה רשום שמה של המשפחה שתאמץ את הילד. הסתכלתי על הפתק שלי אבל לא ידעתי לקרוא בעברית, פניתי למדריך שיסביר לי מה כתוב בפתק והוא אמר לי ....את תהיי אצל משפחת בן-חיים!
עדיין לא נחה דעתי, מה זה אומר שאני אגור איתם? איך אדבר איתם? יש להם ילדים בגילי? הם יתנו לי אוכל? ואם אמא ואבא שלי יבואו לישראל הם יתנו לי ללכת אליהם? אלף שאלות עברו במוחי והדמעות עמדו לפרוץ בכל רגע.
ה ג ע נ ו לחירות. האוטובוס עצר ליד הצרכנייה של הכפר.
רוב תושבי הכפר הסכימו לקבל ילד עולה חדש לביתם - לגדל אותו ולטפל בו עד שהוריו של הילד יעלו לארץ. הם היו נרגשים לא פחות מאיתנו. כולם עמדו ליד הצרכנייה וחיכו שהילדים ירדו מהאוטובוס. עמדנו ליד האוטובוס והמשפחות החלו לבדוק את הפתקים שהיו לנו כדי לאתר את הילד "שלהם". כל הילדים התפזרו. כמעט לכל הילדים הגיעה המשפחה המאמצת ולקחה אותם לביתם ורק ילד אחד בודד בן 12 נשאר לבד עומד ליד הצרכנייה כשהדמעות חונקות את גרונו (כך סיפר לי) ועל דש בגדו הפתק ובו רשום שמה של המשפחה שהייתה צריכה לאספו ומשום מה לא הגיעה. אבל דוד (טיבי) היה בעל תושייה וכפי שהסתדר בקפריסין ומעולם לא היה רעב שמה כך הסתדר גם כאן. הוא פשוט התחיל ללכת ושאל אנשים בכפר למקום מגוריה של המשפחה ומאחר ולא ידע עברית וגם לא אידיש נעזר בתנועות הידיים, והם שכיוונו אותו למשפחה.
גם אני עמדתי כמו כולם וחיכיתי שמישהו יבוא ויבחר בי, הייתי על סף בכי כשאברהם ופנינה נגשו אלי וחיבקו אותי. אברהם ופנינה בן-חיים - הם היו ההגרלה שלי או אני שלהם.
אנשים נ ה ד ר ים ! מלח הארץ! אנשים חמים ואוהבים שאספו אותי לביתם והעניקו לי את מלוא אהבתם במשך שנה וחצי עד שהורי עלו ארצה.
אברהם פנה אלי באידיש, שפה שהכרתי מהבית, וכבר הוקל לי ואילו פנינה לא הפסיקה לבכות מהתרגשות . ביתם הצנוע עמד סמוך לצרכנייה והם הובילו אותי לשם.
משפחתי החדשה, משפחת בן-חיים, הייתה מהוותיקים במשפחות אשר בחירות, ולהם 2 בנים. חיימק'ה הבכור, שהיה מגויס רחוק מהבית, שירת באזור באר שבע בבית אשל ואילו הבן הקטן נוניק שהיה בגילי, למד בבית הספר בתל-מונד.
דודה פנינה (כך קראתי לה) איבדה את כל משפחתה בשואה ולא הפסיקה להתאבל עליהם ולשאול אותי איך שרדנו, איך ההורים הצליחו להציל את עצמם ואותנו הילדים. כמובן שהם רצו לאמץ ילדה ואני בורכתי בבחירתם. מיד הכינו לי תה חם ופרוסת לחם בריבה ולאחר שנרגעתי קצת פנינה הכינה לי אמבטיה חמה קרצפה אותי וחפפה לי את הראש. נוניק תרם לי את פיג'מת הפלנל שלו אותה אני זוכרת עד היום - היא הייתה בצבע חום עם פסים לבנים. נוניק, שהיה נשמה טובה, קיבל אותי לביתו כל כך יפה, ניסה להצחיק אותי ולהקל עלי ככל האפשר את הקליטה בביתם. אך כל ניסיונותיו היו לשווא נשארתי עצובה ומבוהלת.

בארוחת הערב אספתי את כל פרוסות הלחם שהיו על השולחן, מרחתי עליהם מרגרינה וריבה והערמתי אותם סמוך לצלחתי. הם ישבו בשקט והסתכלו בתדהמה למעשי ולא העירו מילה. רק כעבור כמה ימים נגמלתי מההרגל הזה וזאת כאשר ראיתי שכל יום מגישים לחם ולא יחסר לי. היה להם בית מאד צנוע סמוך לצרכנייה מצד אחד וליד מזכירות הכפר מצד שני.

בחצר גדלו עצי פרי, שסק, גויאבות, אנונה והיה להם גם פרדס תפוזים.

כמובן שהיו לנו גם בעלי חיים- חמור לבן, רפת ובה מספר פרות ולול תרנגולות. אני שמחתי מאד לעזור באיסוף הביצים מהלול ולצאת עם כל המשפחה לקטיף התפוזים בפרדס או להצטרף לתליש בוטנים שהיה בשדה מרוחק מהבית ובערבים הייתי רוכבת על החמור הלבן לסגור או לפתוח ממטרות בשדה. דודה פנינה היקרה הדריכה ולימדה אותי על משק הבית בסבלנות ובאהבה גדולה ותמיד עודדה אותי שההורים שלי יעלו לארץ במהרה ורק אני הייתי קצרת אמונה והייתי כותבת להם מכתבים מלאי געגועים.

פנינה קנתה לי בגדים חדשים, מכנסיים קצרים, חולצות וזוג סנדלים. מהצמות הארוכות שלי נאלצתי להיפרד ושערי קוצץ ומה שנשאר הייתה תסרוקת של בן! שערי קוצץ מידי פעם עד שהכינים נעלמו. מעולם לא דיברו בבית על "הבעיה" שבשיער שלי.

בבוקר היינו לומדים עברית בצריף בכפר ובמפגש הראשון השמחה הייתה גדולה כי מאז שפיזרו אותנו אצל המשפחות לא התראינו, למרות שפנינה הייתה לוקחת אותי מידי פעם לטובל'ה שגרה אצל משפחת לופנפלד השכנה שלנו.

במפגש הראשון התעניינו בעיקר איך המשפחות שלהם והאם קיבלו מכתבים מהבית.

התחלנו לדבר קצת עברית ובמשך הזמן צרפו אותנו ללמוד בכיתות רגילות בבית הספר בתל-מונד.

בית הספר היה רחוק מאד מהכפר ונאלצתי ללכת ברגל- כל בוקר נראתה שיירה של ילדים עם ילקוטים על הגב הולכים לבית הספר. לא רק העולים, גם בני הכפר הלכו ברגל כי רק למעטים היו אופניים. נוניק, שהיו לו אופניים, היה לוקח את הילקוט שלי וכשהייתי מגיעה לבית הספר היה מחכה לי ונותן לי אותו. אני נקלטתי מצוין בכיתה שלי והתחברתי עם בנות מהכיתה, אבל אחרי הצהרים הייתי משחקת ליד הבית שלי עם הילדים העולים.

בן חיים עבד במחסן התערובת ופנינה עבדה במשק שלנו. אנחנו הילדים היינו עוזרים ככל שיכולנו.

על השולחן בסלון היו פזורים תמיד עיתונים ותשבצים, ספר תנ"ך ומילון. בן חיים היה נוהג לשתות תה חם, לקרוא בעיתונים ולפתור תשבצים. לרדיו היה מקום חשוב בחיי היום יום בעיקר החדשות או מדור לחיפוש קרובים - אז היה משתרר שקט בבית וכולם היו מאזינים.

אביב הגיע פסח בא! משפחת בן חיים שמרה על המסורת בדיוק כמו אצלנו בבית. בשבת בן חיים היה לובש חולצה לבנה והולך לבית הכנסת. הכל היה מוכר לי - ליל הסדר החזיר אותי

לזיכרונות על בית אבא ואמא והלב נצבט מגעגועים. נוניק המתוק מצא את האפיקומן והסתיר אותו מאחורי גבי כדי שאני אמצא אותו ולו רק כדי להעלות חיוך על שפתי.

לא רק אני הייתי עצובה בבית - כל המשפחה דאגה מאד לבן הבכור חיימק'ה שהיה מגויס ונלחם בחזית הדרום, ובכלל למצב הביטחוני בארץ. אני לא הייתי מודעת כל כך לדאגה שלהם כי הייתי נתונה בגעגועים שלי להורי ורק כשהתחלתי לקבל מכתבים מהבית נרגעתי קצת והבחנתי במתח הרב שהמשפחה נתונה בו.

כולם היו קשובים לחדשות ברדיו ולפרשנות על מהלך הקרבות בכל החזיתות בארץ.

בתאריך 14.5.48 ה' באייר תש"ח שמענו ברדיו את ההכרזה של בן – גוריון על הקמת מדינת ישראל.

אני הייתי עולה חדשה - בסך הכל חודשיים בארץ ובקושי הבנתי עברית, אבל ראיתי על פניהם של בני משפחת בן-חיים את ההתעניינות הרבה בנאמר ברדיו.

ההכרזה של בן גוריון על הקמת המדינה לוותה בשמחה אדירה אך גם בדאגה גדולה על המתרחש בארץ בעקבות פלישת ארצות ערב לגבולותינו –החלה מלחמת העצמאות.

מלחמה קשה התנהלה בכל חלקי הארץ שגבתה מחיר כבד וצעירים רבים שילמו בחייהם.

את חיימקה פגשתי מאוחר יותר, תודה לאל הוא חזר אלינו בחיים.

הפכתי לבת בית אצל פנינה ואברהם - התחלתי לדבר עברית והיה לי רצון חזק להיקלט, להפוך לצברית. קינאתי בחברות שלי הצבריות, בדיבור השוטף שלהן, בהעזה שלהן לפנות למבוגרים, בביטחון שלהן – עדיין הייתי צריכה לחשוב על כל משפט שיצא מפי, הייתי עצורה ומנומסת, ביקשתי רשות על כל דבר, בבקשה, תודה, סליחה...כמו שהייתי רגילה בחוץ לארץ.

התנהגות זו ליוותה אותי בבית של בן-חיים וגם בבית הספר, אבל בין הילדים השתחררתי וניסיתי לחקות אותם.

סוף שנת 1949 - היום הגדול הגיע!!! הורי עלו לארץ.

כבר עברו 59 שנים מאז עלייתם לארץ, שניהם כבר אינם בין החיים, אבל עד היום אני זוכרת כל פרט מרגע שהודיעו לי על בואם: שיחקתי עם החברים שלי ליד הבית כשדוד אברהם פרץ החוצה מחדר המזכירות שהיה סמוך לביתנו וקרא לי מהר כי הגיעה שיחת טלפון עבורי.

הייתי בטוחה שאחי צביק'ה מכפר גלעדי התקשר. רצתי מהר וכל הילדים רצו אחרי ונעמדו ליד החלון של המזכירות לשמוע את השיחה.

לקבל שיחת טלפון מחוץ לכפר לא היה דבר של מה בכך - זה היה טקס ולא כל אחד זכה בכבוד הזה. אז..לא היו טלפונים בבית רק במזכירות הכפר. למזלי הייתה בדיוק ישיבת וועד ובן-חיים כחבר וועד קיבל את השיחה.

הורי היו על הקו ובקשו לדבר עם "הר" בן-חיים אברהם ועם הבת מרטה וויניש שזאת אני!

חדר המזכירות היה קטן - באמצע החדר שולחן וסביבו ישובים חברי הוועד.

אברהם הגיש לי את אפרכסת הטלפון ואני אומרת בלחש..הלו ..הלו

ואני שומעת את קולה של אמא שלי צועקת : "מ ר ט ל ' ה מיין טייר קינט" - מרטהל'ה ילדה יקרה שלי !
התחלתי לבכות (זאת לא הייתה בעיה עבורי מאז שעזבתי את הבית בכיתי כמעט כל יום)
ורעדתי בכל גופי התחלתי לדבר בכל השפות שידעתי : "כן..יו..דה..ממה, טטה איפה אתם ?"
גם אבא דיבר איתי, אמא החלה לבכות ולא הצליחה להמשיך בשיחה. אבא סיפר לי שהם בארץ במעברה "דורה" בנתניה ומחר, מחר הם באים אלי!
הפסקתי לבכות, עמדתי והסתכלתי בחברי הוועד. הם ישבו בשקט והזילו דמעה.
בן חיים חיבק אותי ואמר לי לרוץ לספר לפנינה.
הילדים בחוץ חיבקו אותי וקנאו בי מאד משום שהורי היו הראשונים שהגיעו מקבוצת הילדים בחירות.
פנינה התרגשה מאד. התחילו ההכנות לבואם.
למחרת בבוקר התלבשתי בבגדים חגיגיים: חולצה לבנה ומכנסיים קצרים ולרגלי סנדלים.
נראיתי טוב והרגשתי טוב! הייתי שזופה ובכלל לא דומה לילדה המבוהלת והדיכאונית שהגיעה לחרות ביום הגשום ההוא.
עמדתי חסרת סבלנות על יד שער הבית וחיכיתי להם. אוטו הכפר שחזר מתנובה בתל-אביב עם כדי החלב הריקים אסף את ההורים שלי בכניסה לגוש תל-מונד. אמא ישבה על יד הנהג ואילו אבא עמד על המדרגה של האוטו ובידו החזיק בדלת וכך ראיתי אותם מרחוק.
הנהג עצר חייך אלי ועזר להם לרדת. גם פנינה ואברהם יצאו וכולנו התחבקנו, התנשקנו ובכינו. אמא לבשה חליפה ועל ראשה חבשה כובע שהיה מקובע בסיכות ונטוי הצידה.
ואבא לבש גם הוא חליפה, עניבה ומגבעת – עולים חדשים מרומניה!
היום אני מודה שהתביישתי בהם, הם נראו כל כך גלותיים.
הלבוש, השפה, האידיש הגלותית, הלחשושים והמבטים לצדדים ובעיקר העצבות בעיניים .
אבא שלי, שהיה הכל יכול ובעל תושייה במצבים הכי קשים של המחנות, הפך פתאום לחסר ביטחון. למרות שנפרדתי מהם רק לפני שנה וכמה חודשים אני כבר חייתי בעולם אחר, בעולם חדש. עקרתי כל דבר שקשור לגלות. החלפתי את שמי ממרטה למרים, ידעתי לדבר עברית, התלבשתי כמו הילדים בישראל, הסרתי את העגילים שקנו לי בבוקרשט, התנהגתי בחופשיות ובביטחון. מהר מאד התחברתי למקום כי מאד רציתי להשתלב.
הייתי גאה מאד שיכולתי לתרגם מעברית והורי הסתכלו עלי בהערצה. הם דיברו עם פנינה ואברהם באידיש אבל כשאני דיברתי עם פנינה הם לא הבינו. אני דיברתי רק בעברית.
אמא הביאה להם מתנות וכד מלא עוגיות עם אגוזים - ה"פ ל ו ד ן" הידוע של אמא .
אמא רצתה לדעת אם אני יכולה לבוא איתם למעברה בנתניה, אבל פנינה ואברהם שכנעו אותם שעדיף שאני אשאר בחירות, אסיים את כיתה ו' וכשהם יסתדרו אעבור אליהם.
"הלוא רק הגעתם. כשירווח לכם ויהיה לכם בית - מרים תעבור לגור אתכם"
הגיוני מאד ! ואמנם כך היה.

הייתי נוסעת אליהם כל שבוע בטרמפים כמובן. הם גרו בצריף קטן בחדר אחד בלבד ששימש גם סלון, גם מטבח וגם חדר שנה. ליד הקיר עמד ארגז מכוסה בשטיח ועליו פרוסה מפת תחרה –זה היה שולחן האוכל –ובתוך הארגז הם הכניסו את כל הרכוש שהביאו מרומניה.
לכל אחד מותר היה להביא רק 20ק"ג כולל ביגוד, מצעים וכלי בישול.
אבא יואל החרוץ מצא מיד עבודה בקטיף תפוזים וכי מי צריך פרוון בארץ החמה שלנו. לכן עשה מיד הסבה כי צריך לפרנס, לחסוך ולהתקדם הלאה!
גם אמא החלה לעבוד בקטיף, הם לא התלוננו והיו מאושרים שמצאו עבודה.
כשהייתי מבקרת אצלם הם היו משווים את כמות הארגזים שהם הצליחו למלא בתפוזים.
כעבור מספר חודשים פירקו את המעברה והעבירו את ההורים שלי לשיכון "חבצלת " שליד רחובות. חדר אחד בלבד+מטבחון ושירותים, אבל חצר גדולה ושטח אדמה בו נטעו עצי פרי.
התפעלתי מאד כשאבא נטע עצים משבעת המינים. לימים, כשדוד, בעלי לעתיד, החל לבוא לביתנו, הוא נטע מטע שלם של שזיפים ותפוחי עץ.
אבא התקבל לעבוד כפועל בנין בבית חולים "קפלן" ואמא עבדה בעבודות מזדמנות כפועלת בבית אריזה לתפוזים ובקטיף.
אני נפרדתי ממשפחת בן-חיים ועברתי לגור אצל ההורים שלי בחבצלת, וצביק'ה אחי התגייס לצבא. למשפחת בן-חיים, אשר טיפלה בי בימים הכי כואבים שלי, יש לי הערכה ואהבה רבה.
פנינה ואברהם נפטרו כבר נפטרו, אך בהיותם בחיים נהגתי לבקרם ולהביא את הילדים שלי אליהם שיכירו את העבר שלי בראשית דרכי בישראל.